Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 51 Volume: 10 Issue: 51
Ağustos 2017 August 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1770

AVRUPA MODERN MEZAR HEYKELİ OLUŞUM SÜRECİ*

FORMATION PROCESS OF THE MODERN CEMETERY SCULPTURE IN EUROPE

Arzu ÇAKIR ATIL**
Seval ALP***

Öz

Bu çalışmada, Avrupa modern mezar/mezar heykeli kavramı, geleneksel yapısı, modern mezar alanlarındaki kişisel mezar heykeli yapımına neden olan etkenler ve gelişimi ele alınmıştır.

Avrupa'da kilise içi mezarlara heykel yapma geleneği, azizler, aristokratlar ve önemli din adamları için yapılan süsleme amaçlı heykellerle sınırlı kalmıştır. Kişisel mezarlara heykel yapımı ise gömü alanlarının yaşam alanlarından ayrılarak modern mezarlıkların kurulmasıyla başlamıştır. Şehir dışına taşınan mezarlardaki heykellerin, ölünün ruhuna eşlik amacıyla yapıldıkları ve ailelerin statülerini göstermesine araç olduğu düşünüldüğünde psikolojik ve kültürel önemi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mezar, Mezarlık, Heykel.

Abstract

In this study, the formation of the European modern tomb and tomb sculpture process was examined. The factors that caused the of the traditional tomb and the tomb sculpture at the modern burial areas were discussed.

Although there have been a tradition of sculpture in church graves in Europe, these were limited sculptures made for saints, aristocrats and important clergy. Making sculptures for personal graves began with the establishment of modern graveyards by separating it from the living areas. The sculptures on the tombs which moved out of the city are not intended for decorating but they are made as a safeguard in order to accompany the spirits of deceased and as an indicator of economic or social status thus psychological and cultural significance arises.

Keywords: Tomb, Cemetery, Sculpture.

GİRİŞ

Avrupa mezar heykeli tarihi, köklü dini ritüellere bağlı gömü geleneğinden modern mezarlıkların tanımlanmasıyla sonuçlanan bir süreci kapsamaktadır. Modern mezarlık tasarımının ve buraya yapılan mezar heykellerinin biçimlendiği coğrafya olarak Avrupa (özellikle İtalya), köklü sanat geçmişi ve ev sahipliği yaptığı sanatçılar adına belirleyici konumdadır.

Avrupa'da gömü geleneği ve buna bağlı tüm gelenekler Hristiyan inancıyla birlikte şekillenmiş ve gelişmiştir. Bu nedenle gömü geleneğini Hristiyan inancından bağımsız değerlendirmek mümkün olmayacaktır. Hristiyan kiliselerinde, özellikle Katolik kiliselerde azizlerin ve hayatını kiliseye adamış önemli din adamlarının ölü bedenlerinin, kutsal mekânlara defnedilmesi köklü bir gelenek olarak devam etmiştir. Bedenin saklanması için mimari yapıda duvar içlerinde ve kilisenin zemin katındaki mahzenlerde katakomplar oluşturulmuştur (Resim 1).

Hristiyan düşünce, ruhun ölümsüzlüğüne vurgu yaparak, ölümün bir son değil bu dünyadan diğerine geçiş olduğunu söyler. Bu bağlamda mezar, ruha ev sahipliği yapan, kişinin huzur içinde sonsuz hayata geçtiği yeni mekânıdır.

Hristiyanların kiliselere gömülme isteği, Orta Çağ'da Katolik Kilise'nin büyük bir güç kazanmasına bağlanabilir. Katolik Kilise'nin hem ekonomik hem de politik anlamda kazandığı bu güç, toplumun her kesimini dine ve Papa'lığa bağlı hale getirmeyi başarmıştır. Halkın daha dindar bir yapıya bürünmesinin sonucu herkes ölülerini en kutsal mekân kabul edilen kiliselere gömmek istemiştir.

"*Şüphe yoktur ki Orta Çağ boyunca oluşan ruhların bu dünyadan diğer dünyaya güvenli bir şekilde geçiş yapmasının yolunun kilise içerisine gömülmekle olacağı düşüncesi toplumun tüm kesimlerini etkilemiştir.*" (Berresford, 2004: 10) Bu etki, zamanla kiliselerin defin alanları haline gelmesinin en açık sebebidir (Resim 2). Böylelikle kilise sınırları içerisine gömülmek manevi bir değer taşımış ve dini inanç açısından kusursuz bir son olarak düşünülmüştür.

Orta Çağ'da, başlangıçta toplumun önemli bireylerinin kilise içine gömülme talebini karşılayabilen

---

* Seval Alp'in "19.yy İtalyan Mezar Heykeli" Adlı Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir.

** Doç. Arzu Çakır Atıl, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü
*** Arş. Gör. Seval Alp, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü

kiliseler, sonradan artan taleple, sosyal ve ekonomik bir düzen kurma yoluna gitmiştir. Böylelikle halkın fakir, sıradan üyeleri için kiliseye bitişik gömü alanları yapılmaya başlanmıştır. (Berresford, 2004: 10)

Resim 1. Bir Katakomp örneği **(**Bu oda, M.S.235-283 arasında hizmet vermiş dokuz Papa' ya mezarlık olarak ayrılmıştır.), Roma.

Resim 2. Kilise gömü alanı, İngiltere

Hristiyan inancına göre bir gömü alanı, birkaç defa kullanılabiliyordu. Bazı mezarlar, gömü için o denli sıklıkla kullanılmıştır ki topraktan çıkan kemikler için ayrı bir depo yapmak zorunda kalınmıştır. Bu duruma en ilginç örnek de Prag'da bulunan Kostnice (Church of Bones) kilisesidir (Resim 3-4). Bu kilisede yoğun kullanımdan ötürü toprak yüzeyine çıkan insan kemiklerini depolamak amacıyla rahipler, kemikleri iç dekorasyonda kullanmayı uygun görmüşler ve kemikten duvarlar, avizeler, sütunlar yapmışlardır. Böylece bedenlerden geri kalanlar, yine kutsal mekânda barındırılmış ve depolama problemi çözülmüştür.

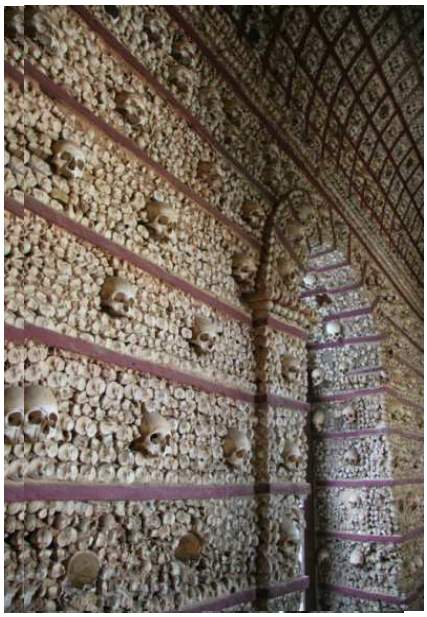

Resim 3- 4. Kostnice Kilisesi içi, Prag.

1. Lahit ve Heykel Unsurları

Önemli din adamlarının yanı sıra soyluların ve toplumun ileri gelen yöneticilerinin gömüldükleri yerler olarak Avrupa'da şapeller, kiliseler sıklıkla tercih edilmiştir. Mekân içi gömü tekniği olarak bu mezarlarda en fazla tercih edilen, lahitlerdir. Eski bir defin şekli olan lahit kullanımının tarihi antik Yunan'a dayanır.

"Lahitler (sarcophagus), mezar mimarisinde en fazla çeşitlilikte yorumlanmış, en eski mezar anıtı unsurlarıdır. Kelime anlamı Yunanca 'sarcopaghus'tan gelir ki sarco (et) ve phagus (yiyen) kelimelerinin birleşmesiyle 'et yiyen' anlamına gelmektedir. Bu cenaze kutularının ilk örnekleri, antik bilginler Pliny ve Theophrastus'un aktardığına göre, Anadolu'da, Assos'a özgü bir taş olan Assius taşından yapılıyordu. Kostikli(asit) yapısından ötürü, bu taş ölü bedenini haftalar içerisinde sadece kemikleri kalana kadar eritiyordu." (Keister, 2004: 27)

"Antik mezar temaları Rönesans boyunca yeni tecrübelerle çeşitlilik göstermişlerdir. Başlarda antik lahitler Orta Çağ'a kadar vazgeçilmez bir ögeydi. Antik Roma kazılarından elde edilen bilgilere göre, bazen bu lahitler başlı başına bir mezar anıtı olarak da kullanılmıştır." (Bresc-Bauter, 2006: 590)

"Lahitlerin rölyef ve çizimlerle süslenmesi Antik Çağ'dan bu yana uygulanan bir gelenektir. Ayrıca, lahit üzerine örtülen kapağın üzerine, kolları kavuşmuş, sırt üstü uzanmış şekilde betimlenen figür, Romanesk Sanat'ta karşılaşılan bir uygulamaydı fakat bu tarz lahit modası, XII. Yy. ortalarına doğru ansızın Kuzey Fransa'da ortaya çıkmış, Orta Çağ boyunca da cenaze heykelinin ana teması olarak egemenliğini pekiştirmiştir" (Resim 5). (Bresc-Bauter, 2006: 410)

Şüphe yoktur ki lahit-cenaze heykelleri devam eden yüzyıllarda yapılacak olan mezar heykellerinin başlangıcı şeklindedir. Heykeltıraşlar, cenaze heykellerinde sıradan figüratif lahit kapaklarını etkili bir düzeye yükseltmeyi başarmışlar fakat geleneksel mezar yapısından ödün vermemişlerdir.

Resim 5. Plantagenet Sülalesi, Kraliyet Mezarları, M.S 1200-1256, Fontevrault Manastırı, Kuzey Fransa.

Plantagenet mezarları benzeri tasarlanan lahit mezarlar, XII. yüzyılda Fransa ve Orta Avrupa'da daha yaygın görülür. Bu mezar şeklinde, kapağı ölen kişiye ait figür oyulmuş lahit, iç mekânda ve etrafında dolaşılabilir şekilde merkeze yerleştiriliyordu. Devam eden yıllarda özellikle İtalya'da kilise içi mezar teması daha çok duvara dayalı bir üslup benimsemiştir. İtalyan heykeltıraşlar, XV. yüzyılda kilise içi mezarlarda daha fazla gösterişe ulaşmak için lahdi ve etrafını saran heykel tasarımlarını, duvardan destek alarak gerçekleştiriyorlardı. Bu yolla kilise içine daha büyük, gösterişli ve güçlü heykeller yerleştirilebiliyordu (Resim 6).

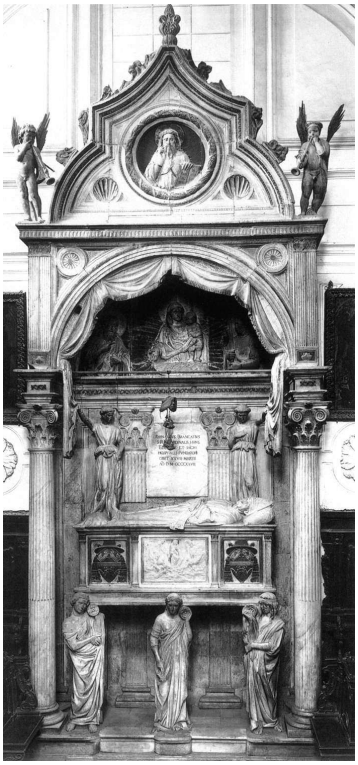

Resim 6. Donatello ve Michelozzo di Bartolommeo: Kardinal Rinaldo Brancacci'nin Mezarı.(1426-28). Sant'Angelo Anilo, Napoli.

Duvara dayalı lahit mezar tipi, XV. Yy. ve XVI. Yy. ilk çeyreğine kadar en fazla uygulanan kilise içi mezar teması olarak öne çıkar. "Mezarı, duvara yaslamak artık daha güçlü anıtlar için bir kural haline gelmiştir." (Souchal, 2006: 591)

Bu tür mezarlarda, yukarıya doğru uzayan yapının her iki tarafı yivli sütunlarla desteklenip üstü kubbemsi bir dekorasyonla tamamlanıyordu. Lahit, sütunlar ya da kadın figürlü taş sütunlar üzerinde yükseliyor, mezar sahibinin heykel figürü lahit üzerinde yatağa uzanırcasına betimleniyordu. Kubbeye doğru, daha çok Meryem ve çocuk İsa figürü gibi kutsal imgeler yer alıyor, lahdin üzerine doğru kubbeden sarkan saçaklı perdeler ve melekler kompozisyonun vazgeçilmez öğeleri olarak kullanılıyordu. San Miniato, Floransa'daki Portekiz Kardinali'nin duvar mezarı, bu üslubun ulaştığı en iyi örneklerden biridir (Resim 7).

Resim 7. Portekiz Kardinali'nin Mezarı. Antonio ve Bernardo Rossellino tarafından yapılmıştır(1461-66). San Miniato al Monte Bazilikası, Floransa.

2. Gömü Alanlarının Yaşam Alanlarından Ayrılması

Orta Çağ'dan bu yana yaşam alanı içerisine yerleşmiş gömü alanları (kiliseler ve kilise bahçeleri), şehircilik anlayışının oluşması ve gömü alanları ile ilgili sorunlar nedeniyle insanların toplu halde bulunduğu mekânlar içerisinde daha fazla yer bulamamıştır. Gömü alanlarının yaşam alanlarını terk etmesi Avrupa'nın kültürel gelişimi ve dönemsel sosyal hareketleriyle birebir paralellik gösterir ki bu değişim yaklaşan modern sosyalleşmenin de bir habercisidir.

Büyük Veba Salgını'nın Etkileri:

Gömü alanlarının yaşam alanından kopuşunun en önemli sebebi, 1347-1351 yılları arasında Avrupa'da büyük yıkıma yol açmış Büyük Veba Salgınıdır*. Salgın, sebebi anlaşılamadığı ve sağlığa uygun önlemler alınamadığından çok hızlı yayılmıştır.

Salgının etkileri 1700'lü yıllara kadar devam etmiş ve Avrupa toplumu üzerinde derin bir korkuya yol açmıştır. İnsanlar yaşam alanı içerisindeki mezarları ve ölü kemiklerinin konulduğu yapıları artık bir tehlike olarak görmeye başlamışlardır. İngiltere'de bu korku sebebiyle bazı kemik evleri imha edilmiştir. Büyük Les Innocent kilisesi mezarlığı da tehlikeli gazlar ve kokular yaydığı, çevresindeki insanlarda nefes alma zorluğu yarattığı için 1875'de kapatılmıştır. (Robinson, 1996: II)

Büyük Veba Salgını'nın kıyımı, gömü alanlarını olumsuz etkilemiştir. Salgın sonucunda ölü sayısı artmış ve salgın gerekçesiyle hastalıktan ölenler, kilise mezarlarına ya da yaşam alanları yakınlarına gömülememişlerdir. Bunlar için şehir dışında "veba kuyuları (plague pits)" oluşturulmuştur.

"*Ölüler, alelacele kazılmış çukurlara, uzak arazilere, yani neresi elveriyorsa oralara gömülmek zorunda kaldı. Ölü bedenler, sokaklardan kiralık hamallar vasıtasıyla toplanıyordu (ki bu hamallar aldıkları parayı içkiye yatıran kişilerdi). Bu insanların görevlerini yerine getirip getirmediklerine itimat edilmiyordu. Çoğu zaman, hamallar kefenlere sarılmış bedenleri öylece toprağın üzerine çürümeye terk ediyordu… Sonuç olarak sağlık problemleri*

konusundaki kaygıların artması ve yeni bir veba salgını korkusu, kalıcı bir reformu zorunlu kıldı." (Robinson, 1996: II)

Bu süreçte toplumda mezar, ölü, ölüm kavramları üzerine ortaya çıkan kötü etki, mezarlıkların, yaşam alanlarında daha fazla barınamayacağı ve sonrasında kanunlarla sınırları çizilecek zorunlu bir değişimin içine gireceği anlamına geliyordu.

Mezarlık Reformu ve Protestanlık:

Büyük Veba Salgını'nın Avrupa toplumu üzerinde yarattığı olumsuz etkiyle zemini hazırlanan mezarlıklara ait yeni kuralların uygulanması, çok geçmeden Avrupa ülkeleri yönetimlerinin sorumluluğuna bırakıldı. Buna, Avrupa'da hızla benimsenen, 16.yüzyılda Martin Luther* öncülüğünde Katolik Kilisesi'ne ve Papa'nın otoritesine karşı girişilen reform hareketinin sonucunda "Protestanlık" da eklenince, kiliselerin mezarlık üzerindeki tekeli büyük bir sekteye uğramış oluyordu.

"*Reformların oluşmasıyla, kiliseye gömüyü, kilise mezarlarını uygunsuz, estetik açıdan çirkin ve yaşama karşı bir tehlike olarak niteleyen sesler yükselmeye başladı. Uzun süre hüküm süren bu Avrupa geleneği değişmeye direniyordu. Fakat Protestanlık ilan edildiğinde yönetimlerin ilk işi, şehir duvarları içerisindeki kilise gömü alanlarını kapatmak ve şehir dışındaki bir veba hastanesi mezarlığını herkes için genel bir mezarlığa dönüştürmek oldu(1536).*" (Robinson, 1996: 11)

Her ne kadar mezarların kent dışına taşınması büyük destek görse de kilise mezarlarını destekleyenler vardı. Hatta İngiltere'de bazı Protestanlar dahi kiliseye gömülmek istiyordu. Çünkü haklı bir nedenleri vardı:

"*Hala kilise mezarlıklarına gömülmeyi isteyenlerin tek nedeni güvenlikti. Bu bir teori olsa da eğer kilisenin sağlam duvarları içinde korunurlarsa, bedenleri incelenmek için çalınmazdı (özellikle Edinburgh gibi yerlerde, ölü bedenlerine istediğini yapabilen anatomi okulları bulunuyordu)*". (Robinson, 1996: 12)

Modern mezarlıkların en büyük muhalifi, daha önce belirttiğimiz gibi kiliselerdi. Bazı din adamları gelenekleri neden göstererek, ölü gömme yerleri gözden ve akıldan uzak olursa yaşamla ölüm arasındaki ilişkinin zayıflayacağını, edilen duaların azalacağını, toplumun ölüm düşüncesinden uzaklaşacağını düşünüyorlardı. Bu yüzden gömüleri kiliseye kabul etmeye devam ediyorlardı.

Mezarlık reformunu gerekli kılan diğer sebep, kent yapısının oldukça hızlı ilerlemesiydi. Paris gibi büyük kentlerin nüfusunun artmasıyla kilise mezarlıkları, gömü alanı taleplerini karşılayamaz hale gelmişti. Bu durum yaşam alanları dışına yeni gömü alanlarının açılmasını zorunlu kılıyordu.

3. Kişiselleşen Mezar Olgusu ve Kişiye Özel Mezar Heykelinin Önem Kazanması

Avrupa'da veba salgınıyla artan, ölülerin sokaklarda çürümeye terk edilmesi, göz ardı edilmesi ve cesetlere yapılan saygısızlık toplumun, ölüye ve mezar kavramına karşı hassasiyetini arttırmıştır. Ölüye yapılan uygulamalar ve yerel yönetimlerin mezarlıları görmezden gelmesi, ölüye saygısızlıkla eş değer görülmüştür.

"*Hala küçük köylerde kilise bahçesine gömü kabulü devam ederken, Avrupa'nın büyük şehirlerinde kent dışına, büyük mezarlıklara gömü, benimsenen bir alışkanlık haline gelmişti….Pére Lachaise ilk modern mezarlıktı ve diğer mezarlar için bir modeldi. Reformların sunduğu şeyin ne olduğunun öğreticisiydi.*" (Robinson, 1996: II)

Pére Lachaise(1804-Paris), Avrupa mezarları adına bir milat olmakla beraber mezarlıkların laikleşmesinin de ilk örneğidir. Burası kilisenin değil belediyenin denetimi altında bir halk mezarlığıydı. Katolik, Protestan, Yahudi ya da inanmayan herkese açıktı. Kilisenin kontrol ettiği kutsal alanlara yapılan gömülerde bazı problemler vardı; rahipler, intihar etmiş ve ölü doğmuş başka bir değişle vaftiz edilmemiş bebekleri gömmeyi reddetme hakkına sahiptiler. Doğum esnasında ölmüş bir anne, bebeği ile birlikte gömülemiyordu. Aileler katı din kuralları yüzünden bölünmeyle karşı karşıya kaldılar ve bu ailenin kutsallığına zarar veren bir aşağılama olarak görülmeye başlandı. Yeni gömü sistemi, din yerine ailenin üzerinde duran bir etkiye sahip olmuştu. (Robinson, 1996: II)

Reformlarla beraber büyük, kent dışı mezarlar artık belediyenin sorumluluğu altındaydı. Kiliseler, gömü sırasındaki dinsel ayinleri yürütmesine rağmen, mezarlık alanlarında söz sahibi değillerdi. Eskiden mezarlara uygulanan görsel öğelerde kilisenin katı kuralları geçerliyken, belediyeler bu konularda da esneklik gösteriyorlardı. Artık defin daha dünyevi bir hal almıştı.

Aslında, sıradan insanların mezarlarını yine haçlar süsleyecek olsa da sosyal konumları ve ekonomik güçleri olan insanların mezarları salt bir mezar taşından ibaret olmayacaktı. Bu bağlamda, kent dışı mezarların sosyal hiyerarşiden etkilenmekten kurtulamadığının altını çizmeliyiz. Kent dışı mezarlar herkese açıktı. Ancak soylular, zenginler ve bürokrat ailelerin sıradan mezarlıklara gömülmek istememesi, kişiye özel mezarlık ihtiyacının doğmasına neden oldu.

Yeni mezarlık sisteminde iki alan bulunmaktaydı. Bir bölüm genel mezarlık alanı olarak gömü kabul ediyor, buralarda herhangi bir anıt yapılmıyordu. Diğerinde ise kişiye özel bir alan tahsis edilebiliyor ve anıt dikilmesi teşvik ediliyordu.

Aslında bu teşvik daha çok zengin, soylu aileler içindi. Çünkü ancak varlıklı ailelerin mezarlarını gösterişli anıt heykellerle süslemeye ekonomik gücü yetebiliyordu.

Kişisel anıt mezar kavramının gelişmesi yeni mezar alanlarının yaygınlaşması, heykel yapımını teşvik ediyordu. Bu durum heykel sanatı açısından etkilerini tartışabileceğimiz yeni bir durum da yaratıyordu.

"*Eski gömü alanları olan kent içi mezarlıklarda yer sıkıntısından, üst üste gömüden ötürü dizilen mezar taşları zamanla kayboluyor ve yakınları ölülerin nerde yattığını zamanla kaybedebiliyordu*." (Robinson, 1996: II) Yeni alanlarla mekân sıkıntısı çözüldüğüne göre, kişiler artık buraları belirginleştirebilirlerdi. Yeni gömü alanı tarifi, kişiye özel anıt dikilmesine de izin veriyordu.

Kişiye özel mezar anıtlarının, bu denli benimsenmesinin bir diğer sebebi de psikolojik etkisidir. İnsanların, yeni bir uygulamayla kent dışına defnederek yalnız bıraktıklarını düşündükleri yakınlarının mezarlarını daha güzel kılmak ve ruhlarına eşlik edecek bir obje bırakmak adına mezar heykeli yaptırmaktan daha iyi bir yol bulunamazdı.

Avrupa'daki Sosyal Gelişmeler ve Orta Sınıfın Kalkınması:

Her alanda olduğu gibi olumlu ya da olumsuz sosyal gelişmelerin toplumlar üzerindeki güçlü etkisi, mezarlıklara ve mezar heykellerine de yön vermiştir. Özellikle, Avrupa kıtasının yaşadığı belki de en büyük gelişme olan Fransız Devrimi'nin etkisi çok büyük olmuştur. Fransız Devrimi, sanat ve insani değerlerin yükseldiği, sosyal, toplumsal bilincin pekiştiği, hızlandığı bir zemini de beraberinde getirmiştir. Fakat toplumsal olumlu gelişmelerin tersine anıtsal heykeller veya kişiye özel büstler bu dönemde sekteye uğramış ve talep görmemiştir.

Heykel konusundaki bu olumsuz havanın en önemli nedeni ekonomiktir.

"*Resim sanatının aksine bir heykel yaptırmak hatırı sayılır maddi bir kaynak gerektiriyordu. Başlarda kilise ve aristokrasi heykel üretimine kaynak yaratmakta gönüllü görünseler de oluşan yeni toplumun 'iyi ve kötüyü' (dinsel anlamda) 'kar ve zarar' ile örtüştüren düşünce yapısıyla, iştahlarını kaybedeceklerdi. Bir aile büyüğü anısına yüklü bir parayı bir heykeltıraşa vermek yerine, aynı parayla yetimhane ya da hastane yaptırmak tercih ediliyordu. İlkinde sonradan satılamaz, faydacı işlevi olmayan bir objeye ödeme yapılırken, ikincisinde para somut, avantajlı bir işe gidiyordu*." (Berresford, 2004: 22)

Devrim sonrası değişen politik havanın etkisiyle, anıtsal heykel yapımının artık gereksiz olduğu kanaati destek görmeye başlamıştır.

"*Devrim öncesi genel kanaat şuydu; halktan daha üstün görülen yüceltilmiş liderler vardı. Bu liderler hem tanrı tarafından kutsanmış hem de ellerindeki dayanılmaz askeri güç ve dini değerle, gelecek nesillere anılarının yaşatılmasını hak eden kişiler sayılıyordu. Fakat devrimin temel fikri "sokaktaki adam", sıradan vatandaştı. Başta Amerikan, sonrasında Fransız Devrimi demokratik yapısı içerisinde, normal bir vatandaş için yapılmış bir anıtın hiçbir fonksiyonu yoktu. Sıradan vatandaş, büyük bir toplumun basitçe anonim bir parçasıydı ki baştaki kişiler halk tarafından seçildiği için, bu kişiler ne ilahi ne de sonsuz bir güçle ilişkilendirilebilirdi.*" (Berresford, 2004: 22)

Fransız Devrimi ile birlikte iktidarı elinde tutan soylular sınıfı zayıflamış ve yoksul düşmüş, ticaretin gelişmesiyle zenginleşen burjuva sınıfı ise kendini daha güçlü kılmıştı. Orta sınıfın birden büyümesi sosyal statüyü de beraberinde getirmişti. Bunun sonucu soylu ailelerin oluşturduğu kesime alt tabakadan insanlar katılmış, bu durum soylu aileler tarafından hoş karşılanmamıştı. Yeni burjuvazinin bu durumdan sıyrılmak istemesi, pek de anlaşılmaz bir şey değildi. Kendilerini ve ailelerini kabul ettirmek adına ve varlıklı sınıfın arasına girmek çabasıyla eski geleneklerden yararlanmaları gerekecek, somut imgelerle toplumda iz bırakmak isteyeceklerdi. Ailelere ait mezarlara yaptırılan heykeller bunu fazlasıyla karşılıyordu. Hatta bazı kişiler, öldükten sonra da devam etmesini istediği bir saygınlık göstergesi olarak, ölmeden önce kendi mezar heykelini yaptırıyorlardı. Mezar heykeli yaptırmak fazlasıyla maliyetli olsa da yeni burjuvazi, toplumda yer edinebilmek adına paralarını bu işe harcamaya gönüllüydü.

4. Heykel Etkisi

Modern mezarlıklara gömüyü teşvik amaçlı getirilen serbestlikler, özellikle anıt yapılabilmesi, mezar heykeli olgusunu çeşitlendirecek bir özgürlüğe de zemin hazırlamıştır. Örneğin kilise mezarlıklarında betimlemeler kutsal imgelerle kısıtlıyken, kiliseden kopuşla, aileler mezarlarına daha dünyevi tasarımlar isteyebilecek, bu tasarımlar mezarlık sahibinin yaşamından, hayattaki uğraşısına, mesleğine kadar türlü izler taşıyabilecekti.

Artık mezar taşını ya da bir mezarı işaretlemenin fazlasıyla ötesine geçen; özgün tasarımları, ince işçilikleri ve anlamlı öğeler barındıran kompozisyonlarıyla sanatsal nitelik kazanan bu heykeller, ayrı bir alan açmış, dönemin sanat anlayışından ve türlü sanatçılardan etkilenerek kamuya mal olan bir estetik fenomen halini almıştır (Resim 9).

Mezarlıkların modernleşmesi ve mezar heykelinin altın çağı olarak 19. Yy. önemli bir dönemdir. Mezar heykelini 19.yüzyılın ilk yarısında oldukça etkilemiş görülen Neoklasizm' in bu etkisinin

büyüklüğünü heykeltıraş Antonio Canova'ya borçlu olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Sanatçı birçok mitolojik, alegorik yüksek rölyefin yanı sıra seri halinde mezar heykelleri yapmıştır. Bu mezar heykelleri ikonografik ve üslupsal özellikler taşır ki bunlar, Neoklasik mezar heykelinin standartlarını oluşturmuştur.

Canova'nın heykellerinde, asimetrik kompozisyonlar ve alegorik figürler görülür. Mezar heykellerinde acı ve kederi kontrollü bir şekilde işlemiştir. Üslup açısından klasik heykeli çağrıştırsa da izleyiciye kuru, arkeolojik bir tat vermez. Avusturyalı Maria Cristina'(Resim 8) heykelinde izleyiciyi, işlediği kişiye özel kederin dışında tuttuğu gözlenir. Buradaki 'kapı' unsuru diğer yaşama geçişi temsil etmektedir ve daha sonra yapılacak heykellerde buradaki kapıya yönelme hareketi, sıklıkla kullanılmıştır.

Resim 8. Avusturyalı Maria Cristina(1799-1805), Antonio Canova, Viyana.

Resim 9. DAVID d'Angers, Comte de Bourcke Mezarı, 1826, Pere Lachaise Mezarlığı, Fransa.

Neoklasizm'in getirdiği belirleyici ve katı düzene karşı mezarlık reformlarıyla baştan beri süre gelen özgürleşme deviniminin sürdüğü görülür. Bunun neticesinde Avrupa sanat akımlarının pozisyonlarına doğrusal şekilde, Realizm'in Klasizm'e karşı tepkisi, gömü alanlarına yansımıştır (Resim 10).

Mezar Heykellerinde Realizm etkisi, 1840'larda başlamış ve 1850'lerin sonlarına doğru genel bir tavır olarak kendini göstermiştir. Bu belirginlik sadece daha çağdaş kıyafetlerle, daha doğal portre

ifadeleriyle değil önceleri betimlenmediği kadar acıyı ve kaybın getirdiği üzüntüyü vurgulamaya çalışmasıyla da öne çıkmıştır.

Resim 10. Antoine Étex, Théodore Géricault'nun mezarı,1824, Pere Lachaise, Fransa.

Resim 11. Lorenzo Orengo, Teresa Rizzo Pescia, 1897, Staglieno Mezarlığı, İtalya.

Resim 12. Giacomo Moreno, G.B. Badaracco, 1879, Staglieno, Cenova.

Realist mezar heykel ikonografisi çağdaş burjuvazinin taleplerine göre şekillenmiştir. Bu aileler, hayattaki uğraşılarını, bireysel mevkilerini, yardımseverlik ve zenginliklerini gösteren heykel kompozisyonlarına eğilim göstermişlerdir. Burada realistik mezar heykelinin toplumsal değerlerle bağdaştırıldığını da söyleyebiliriz. Stilin karakteristik özelliği, izleyiciyi şaşırtır derecede etkili portreler ve kıyafet detaylarındaki ince işçiliklerdir (Resim 11-12).

Mezar heykellerindeki imge zenginliği, 1890'ların başlarında Sembolizmin etkisiyle yeni bir ivme kazanmıştır. Artık mezar anıtlarının bir parçası olarak şiir ya da anısına yapılan kişiyle ilgili yazılı bir metin yer almaya başlamıştır. Heykeller bu döneme kadar alışık olunan gözlem ve tanımlamalarla değil sanatçının kendi sezgi ve düş gücüyle yapılmaya başlanmıştır. Bu değişimin en önemli örneklerini veren İtalyan heykeltıraş Leonardo Bistolfi'dir. Kendi çağdaşları tarafından İtalyan Sembolist heykeltraşların öncüsü olarak değerlendirilen Bistolfi, Avrupa çapında bir şöhrete sahiptir (Resim 13). (Berresford, 2004: 69)

Heykellerde ruhanilik, tinsellik ön plana çıkmıştır. Pozitivist düşünceye karşıt olarak ölüm ikonografisini şekillendirdiği ve heykellerinde ölüm sonrasını daha gizemli kılmaya çalışan bir tavır ortaya koyduğu düşünülmektedir. Mezar heykelinde sembolizm, mezar sahibini anmayı öteye koyarak ölüm kavramını merkeze oturtur ve ona yeni anlamlar yüklemeye çalışarak kendine has, edebi bir ikonografi yaratır.

Resim 13. Braida and Fontanella, *Ölüm Meleği* (1881-2), Leonardo Bistolfi, Anıt Mezarlık, Torino.

SONUÇ

Tarih boyunca Hristiyan gömü geleneklerinin 18. ve 19. Yüzyıldaki kadar önemli bir değişim gösterdiği görülmemiştir. Şüphesiz bunda toplumun temel düşünce yapısını değiştiren Protestanlık, siyasi yapıda ve sosyal düzende Fransız Devrimi gibi olayların etkisinin büyük olduğu görülür. Bu gelişmeler ölüm konusunda insanları daha duyarlı hale getirmiş ve modern mezarlık olgusunu doğurmuştur.

Ticari gelişmelerle zenginleşen orta sınıf, modern mezarlıkların getirisi olan bireysel mezarları kişiselleştirebilme özgürlüğüyle, ölen kişinin hatırasını canlı tutmanın en güçlü yolu olan anıt mantığını mezarlara taşımıştır. Tarihsel bir gücü olan anıtların, mezarlara taşınması bu alanda yeni, geniş bir endüstri doğurmuştur.

Avrupa Mezar Heykelleri, en önemli temsilcileri heykeltıraş Canova ve Bistolfi yoluyla ve Neoklasizm, Realizm, Sembolizm gibi akımlar tarafından şekillendirilmiş bir sürecin yapıtlarıdır. Kısa zamanda kendi ikonografisini yaratmış bu özellikli heykeller, anıt görevlerinin yanı sıra mezarda yatanın yaşamı, mezar sahibinin ailesinin toplumdaki statüsüne kadar içerdikleri bilgilerle, aynı zamanda sivil, kişisel künyedirler.

KAYNAKÇA

BERRESFORD, Sandra (2004). *Italian Memorial Sculpture 1820-1940*, London: Frances Lincoln Limited
BRESC-BAUTIER, Geneviéve, CEYSSON, Bernard, FAGIOLO DELL'ARCO, Maurizio, SOUCHAL, François (2006). *Sculpture*, Köln : Taschen
KEISTER, Douglas (2004). *Stories In Stone,* Utah : Gibbs Smith Pub.
ROBINSON, David (1996). *Beautiful Death*, *The Art of Commemoration in European Cemeteries* , London: Penguin Studio

Görsel Kaynakça

Resim 1. http://www.josemariaescriva.info/article/the-catacombs-of-st-callixtus
Resim 2. http://www.wikiwand.com/en/Ascension_Parish_Burial_Ground
Resim 3. https://theendangeredbookeater.com/2013/02/10/armchair-travel-for-the-macabre-inclined-sedlec-ossuary-czech-republic/
Resim 4. https://theendangeredbookeater.com/2013/02/10/armchair-travel-for-the-macabre-inclined-sedlec-ossuary-czech-republic/
Resim 5. http://www.medart.pitt.edu/image/france/fontevrault-new/fontvrlt-tombs.html
Resim 6. https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Cardinal_Rainaldo_Brancacci
Resim 7. https://it.wikipedia.org/wiki/Cappella_del_Cardinale_del_Portogallo
Resim 8. https://en.wikipedia.org/wiki/Augustinian_Church,_Vienna
Resim 9. http://cdn2.all-art.org/Architecture/images13/80.
Resim 10. http://fr.academic.ru/pictures/frwiki/51/350px-Perelachaise-Gericault-p1000404.
Resim 11. https://dearmissfletcher.files.wordpress.com/2013/11/teresa-pescia-2.jpg
Resim 12. https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/a3/a3/ec/a3a3ecac34b6d70ddc70e8125ea31893--genoa-italy-cemetery.
Resim 13. http://www.arteliberty.it/arte_bistolfi2_ing.html